

TOSHKENT VILOYATI BO‘STONLIQ TUMANI SHAROITIDA GREK YONG‘OG‘I (*JUGLANS REGIA* L.) DARAXTLARINING KASALLIK VA ZARARKUNANDALAR BILAN ZARARLANISH DARAJASI

Ismatova Lobar No‘mon qizi

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti
ORCID: 0009-0005-9275-0232

Akbaraliev Islombek Raximberdievich

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Toshkent ilmiy-tajriba stansiyasi
direktor o‘rinbosari, q.x.f.f.d., katta ilmiy xodim
ORCID: 0009-0004-4786-4305

Annotatsiya. Ushbu maqolada yong‘oqning dunyoda eng ko‘p uchraydigan kasalliklaridan marssoninoz va bakterioz haqidagi ma‘lumotlar qayd etilgan hamda grek yong‘og‘i navlarida kasalliklar tarqalishi va rivojlanishi har bir daraxtning 100 ta bargi va 100 ta barg bandida aniqlanib, shkalalar asosida hisobga olingan. Bu ma‘lumotlar asosida biz navlarning har birida kasallik indeksini (Ki) aniqlandi. Bunda, kasallikning tarqalishi (T) umumqabul qilingan formula (1) bo‘yicha aniqlandi.

Kalit so‘zlar: grek yong‘og‘i, navlar, barg, marssoninoz, qo‘ng‘ir dog‘lanish, yong‘oq mevaxo‘ri, daraxt.

Аннотация. В данной статье представлены сведения о двух наиболее распространённых заболеваниях грецкого ореха в мире — марссонинозе и бактериозе. Распространение и развитие этих болезней у различных сортов грецкого ореха определяли путём анализа 100 листьев и 100 черешков от каждого дерева. Оценка степени поражения проводилась на основе стандартных шкал. На основании полученных данных был рассчитан индекс поражения (Ип) для каждого сорта. Распространённость болезни (R) определялась по общепринятой формуле (1).

Ключевые слова: орех грецкий, сорта, листовой, марссониноз, бурая пятнистость, орехоядный плодоед, деревовидный.

Abstract. This article provides information on two of the most widespread diseases affecting walnut trees worldwide—Marssonina leaf blotch and bacterial blight. The occurrence and development of these diseases in different walnut cultivars were assessed by examining 100 leaves and 100 petioles per tree. The severity was recorded using standard evaluation scales. Based on these data, the disease index (DI) for each cultivar was calculated. The disease incidence (I) was determined using the standard formula (1).

Keywords: walnut, varieties, leaf, marssoninosis, brown spot, nut fruit eater, tree.

Kirish. Grek yong‘og‘i (*Juglans regia* L.) – butun dunyo bo‘ylab keng tarqalgan, mo‘tadil va subtropik iqlim zonalarida yetishtiriladigan qishloq xo‘jaligi ekinlardan hisoblanadi. FAO ma‘lumotlariga ko‘ra, dunyoda 3758,6 ming tonna grek yong‘og‘i ishlab chiqarish hissasi Osiyoda – 58,1 %, Amerikada – 25,8 % va Yevropada – 14,7 % ni tashkil etib, asosiy ishlab chiqaruvchilar Xitoy (1 785,9 ming t.), AQSH (607,8 ming t.), Eron (405,3 ming t.), Turkiya (190,0 ming t.), Meksika (141,8 ming t.), Ukraina (107,9 ming t.) va Chili (73,5 ming t.) davlatlari hisoblanadi“. O‘zbekistonda 2022 yilda grek yong‘og‘i etishtiriladigan umumiy maydoni 13,2 ming gektar, yalpi hosil 55 497 tonna va hosildorlik 9,4 t/ga ni tashkil qilmoqda [2, 3].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2016-yilning 5-oktabr kuni Samarqand viloyatiga tashrifi chog‘ida Urgut tumani yerlaridan unumli foydalanish, xususan, adirli yerlarda yong‘oq, bodom bog‘lari, toklar tashkil qilish topshirig‘i berilganligi, keyinchalik yuqorida ta‘kidlangan (2017 yil 1 iyundagi) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3025-sonli “Yong‘oq ishlab chiqaruvchilar va eksport qiluvchilar uyushmasini tuzish va uning faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori qabul qilinishi bu borada davlatning e‘tibori kuchayganligini ko‘rsatadi [1].

Materiallar va uslublar. Tajriba 2025 yilda Akademik Maxmud Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institutining Bo‘stonliq tog‘ ilmiy-tajriba stansiyasining maydonida olib borilgan. Yong‘oq daraxtlarining kasallik va zararkunandalar bilan zararlanish darajasi aniqlashda grek yong‘og‘i (*Juglans regia* L.)ning 20 ta navidan foydalanilgan.

Bo‘stonliq tog‘ ilmiy-tajriba stansiyasi Toshkent viloyatining shimol tomonida joylashgan bo‘lib, dengiz sathidan 1050-1300 m balandlikda joylashgan.

Kasalliklar bilan zararlanish darajasini aniqlashda Chumakov va bosh. (1974) zararkunanda bilan zararlanish darajasini aniqlashda “O‘simliklarni zararkunandalardan uyg‘unlashgan himoya qilishning zamonaviy usul va vositalari” (Xo‘jayev Sh.T., 2015) kabi uslubiy qo‘llanmalar asosida olib borildi [4].

Natijalar va munozara. Grek yong‘og‘i navlarida qo‘ng‘ir dog‘lanish (marssoninoz) kasalligi tarqalishi tahlil qilinganda Ideal (st) navida – 72,7% ni namoyon qilib, standrat navga nisbatan eng kam tarqalish – Казахстанский (23,9%), Гибридный (32,0%) va Узбекский скороплодный (32,6%) navlarda, ko‘p tarqalish esa Родина (73,6%) va Панфиловес (82,9 %) navlarida ekanligi aniqlandi. Boshqa navlarda esa 34,9-72,0 % oraliq‘ida Istiqlol (34,9%), Бостанлыкский (35,6%), Юбилейный (44,3%), Гроз-

Toshkent viloyati Bo‘stonliq tumani sharoitida Grek yong‘og‘i navlarini kasallik va zararkunandalar bilan zararlanish darajasi (2025 y.)

Navlar	Kasallik va zararkunandalar bilan zararlanish darajasi						
	Qo'ng'ir dog'lanish (marssoninoz)						Yong'oq meva xo'ri, %
	Kasallikning		Kasallikka chidamlilik indeksi (K _i)				
	tarqalishi (T)	rivojla- nishi (R)	chidamli (0,1-2,0)	nisbatan chidamli (2,1-10,0)	o'rtacha chidamsiz (10,1-20,0)	chidamsiz (20,1-30,0)	
Ideal (st)	72,7	29,7				21,63	11,5
Бостанлыкский	35,6	8,3		2,97			11,1
Тонкоскорлупный	56,5	13,6		7,71			11,2
Юбилейный	44,3	10,4		4,59			10,8
Гвардейский	65,0	21,4			13,92		11,8
Гибридный	32,0	5,4	1,73				10,9
Гиссарский	53,1	11,4		6,04			11,3
Гроздевидный	45,7	8,2		3,74			11,7
Istiqloq	34,9	4,8	1,69				10,5
Казахстанский	23,9	4,7	1,12				11,7
Консайский	49,1	13,5		6,62			12,2
Мирный	54,5	13,9		7,58			11,6
Панфиловес	82,9	31,5				26,09	11,7
Пионер	72,0	31,0				22,34	10,5
Родина	73,6	22,1			16,30		10,7
Узбекский скороплодный	32,6	6,8		2,23			9,9

девидный (45,7%), Консайский (49,1 %), Гиссарский (53,1%), Мирный (54,5%), Тонкоскорлупный (56,5%), Гвардейский (65,0%) va Пионер (72,0 %) navlarida namoyon qilganligi ma‘lum bo‘ldi.

Grek yong‘og‘i navlarida qo‘ng‘ir dog‘lanish (marssoninoz) kasalligi rivojlanishi Ideal (st) navida – 29,7% ni tashkil qilib, standart navga nisbatan eng kam rivojlanish darajasi Казахстанский (4,7%), Istiqloq (4,8%) va Гибридный (5,4%) navlari bo‘lib, ko‘p rivojlanish esa – Пионер (31,0%) va Панфиловес (31,5%) navlarida ekanligi aniqlandi. Boshqa taqqoslanayotgan grek yong‘og‘ining Узбекский скороплодный (6,8%), Гроздевидный (8,2%), Бостанлыкский (8,3%), Юбилейный (10,4 %), Гиссарский (11,4%), Консайский (13,5%), Тонкоскорлупный (13,6%), Мирный (13,9%), Гвардейский (21,4%) va Родина (22,1%) navlarida Ideal (st) naviga nisbatan 6,8-22,1% oralig‘ida kam qo‘ng‘ir dog‘lanish (marssoninoz) kasalligini rivojlanishini

namoyon qildi.

Grek yong‘og‘ining 5 ta navlarida, jumladan, Istiqloq (10,5 %), Пионер (10,5 %), Родина (10,7 %), Юбилейный (10,8 %) va Гибридный (10,9 %) navlarida Ideal (st) naviga nisbatan 0,6-1,0 % oralig‘ida kam zararlangan bo‘lsa, aksincha, Мирный (11,6 %), Гроздевидный (11,7 %), Казахстанский (11,7 %), Панфиловес (11,7 %) va Гвардейский (11,8 %) navlarida 0,1-0,3 % ga ko‘proq zararlanligi aniqlandi (1-jadval).

Xulosa va tavsiyalar. Grek yong‘og‘ida qo‘ng‘ir dog‘lanish (marssoninoz) kasalligiga 3 ta nav – chidamsiz, 2 ta nav – o‘rtacha chidamsiz, 8 ta nav – nisbatan chidamli hamda 3 ta nav – chidamli ekanligi aniqlandi. Grek yong‘og‘i navlaridan qo‘ng‘ir dog‘lanish (marssoninoz) kasalligiga chidamli Kazaxstanskiy Istiqloq va Gibriddniy navlari ekanligi aniqlandi. Shu sababli, grek yong‘og‘ining yangi navlarini yaratishda kasallikka chidamli ushbu navlaridan birlamchi material sifatida foydalanish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 01.06.2017 yildagi PQ-3025-son.
2. Калмиков С.С. Орехоплодные культуры Узбекистана // Ж. «Лесное хозяйство». – Ташкент, 1969. – № 2. – С.12-16
3. Камзолова О.И., Липская С.Л., Борисевич В.А. Химический состав ядра грецкого ореха в Беларуси // Ж. «Садоводство и виноградарство». – Москва, 2006. – № 3. – С. 22.
4. Xodjayev Sh.T. O‘simliklarni zararkunandalardan uyg‘unlashgan himoya qilishning zamonaviy usul va vositalari. – Toshkent, 2015. – B. 225